

Godnym podkreślenia jest szeroka baza źródłowa i bibliograficzna obu studiów. Przypisy zamieszczone zostały po kolejnych rozdziałach, i to jako odrębne całości. Mają one jednak zdecydowanie charakter bibliograficzny, a nie są miejscem dopowiedzeń czy uzupełnień. Nie mniej dają one cenne wskazania oraz propozycje dla ewentualnych dalszych własnych poszukiwań czy badań.

Autorzy szczególnie wyraźnie akcentują znaczenie papieży i świętych w historycznym i teologicznym rozwoju kultu Eucharystii. Np. w najnowszych czasach, choć nieco zapomniane encykliki „Mysterium Fidei” Pawła VI czy „Dominicae Cenae” Jana Pawła II. Ich zdaniem, nie można pominąć czy pomniejszać znaczenia różnych zakonów czy zgromadzeń zakonnych (np. benedyktyni).

B. J. Groeschel i J. Monti wskazują, iż w nauczaniu oraz praktykach wielu przedstawicieli starożytności chrześcijańskiej, zwłaszcza wschodniej można odnaleźć wiele wątków dotyczących kultu Eucharystii, np. Cyryl Aleksandryjski (por. s. 49), Grzegorz z Nyssy (por. s. 40, 42, 52-53, 122), Grzegorz z Nazjanzu (por. s. 185) czy Cyryl Jerozolimski (por. s. 40-42, 180, 186). Podobne myśli można znaleźć także w licznych nurtach wschodniego chrześcijaństwa, np. armeński Kościół apostołski (por. s. 109-110), anachoreci (120-121) czy anachoretki (s. 120-121, 125, 224).

Ciekawe są akcentowane, choć już szerzej znane, wskazania na tradycje pobożnościowe związane z Eucharystią obecne np. u katarów (por. s. 52) czy beginek (por. s. 125, 223-224).

Autorzy wskazują, iż publiczny kult Eucharystii napotykał na liczne utrudnienia czy przeszkody, a zwłaszcza procesje z okazji Uroczystości Ciała i Krwi Pańskiej - Bożego Ciała (Corpus Christi). Wręcz związane z nim były nawet prześladowania. Miały one miejsce np. ze strony totalitaryzmu nazistowskiego i komunistycznego czy podczas wojny domowej w Hiszpanii w latach trzydziestych XX wieku (por. s. 140). Niestety, mimo szeroko znanej w świecie pobożności eucharystycznej, nie ma w książce akcentów bezpośrednio odnoszących się do Polski. Wspomniana jest natomiast Edyta Stein, św. Teresa Benedykta od Krzyża (por. s. 167) czy bł. Dorota z Montowów (por. s. 237), w kontekście ich zasług w tym zakresie.

Warto zaznaczyć, iż B. J. Groeschel, zwłaszcza w rozdziale szóstym, przeprowadza interesującą krytykę poglądów niektórych teologów negujących pobożność i kult eucharystyczny, np. P. J. Fitzpatrick, N. Mitchell, R. O'Brien i R. Keifer. U tego pierwszego omawia szczególnie jego słynną teorię: „Galilean presence” (por. s. 154-156).

Oto do rąk czytelników trafiło ciekawe opracowanie teologiczne, historyczne a nawet psychologiczne, jak podaje podtytuł, dotyczące obecności Jezusa Chrystusa w Eucharystii. Jest to próba zebrania i usystematyzowania pewnych danych, godna odnotowania i wskazania dla zainteresowanych tą problematyką.

Ks. Andrzej F. Dziuba

Jacek Bramorski, La formazione sacerdotale nella prospettiva dell'amore-dono (alla luce della „Pastores dabo vobis”), Romae 1998, ss. 260.

Dzieje zbawienia Starego i Nowego Przymierza ukazują szczególne wytrwałe wychodzenie Boga do ludzi. Bóg zawsze chciał być blisko człowieka, choć ten w swej

grzeszności i egoizmie często zrywał zawarte z Nim przymierze, odchodził od pierwotnej wierności, stawiając pysznie bardziej na siebie czy otaczający go świat. Szczegółem tego historiozbowczego dzieła Ojca było - w pełni czasów - wcielenie Jedynego Syna. W swym ludzkim ciele stał się On podobnym do ludzi we wszystkim oprócz grzechu.

Chrystus chciał, aby Jego zbawcze dzieło spełniało się aż do końca czasów w pielgrzymującym ludzie Bożym Nowego Przymierza. Podobnie, jak w Starym Przymierzu, tak i w nowej ekonomii wpisane w to było kapłaństwo i jego szczególna postać. W czasach eschatologicznych, na bazie kapłaństwa chrzcielnego przybiera ono formę sakramentalną.

Kapłaństwo jest rzeczywistością niezwykle żywą i dynamiczną zarazem. Ta problematyka jest często obecna we współczesnym nauczaniu kościelnym, a zwłaszcza w licznych wystąpieniach papieża Jana Pawła II. Jacek Bramorski podjął się opracowania zagadnienia formacji kapłańskiej w perspektywie miłości-daru. Szczególnie koncentruje się na bazie źródłowej jaką daje Adhortacja apostołska „Pastores dabo vobis”.

Całość książki J. Bramorskiego składa się ze spisu treści (s. 3-5), wykazu skrótów (s. 6), wstępu, czterech rozdziałów oraz zakończenia i bibliografii (s. 227-260). Po ogólnym wprowadzeniu określa cel podjętych badań, metodę oraz zarysowuje ogólną strukturę pracy, a także bazę źródłową oraz literaturę (s. 7-13).

W rozdziale pierwszym Autor ukazał podstawowe dane dotyczące formacji kapłańskiej. Aby to właściwie rozeznąć ukazał samą koncepcję formacji, a więc jej definicji oraz celu. Z kolei przybliżył rys historyczny formacji kapłańskiej. Wreszcie omówił kolejne trzy typologie: model apostołski, urzędniczy i ministerialny (s.15-41).

Autor w drugim rozdziale omówił fundament antropologiczny formacji, zwracając najpierw uwagę na koncepcję filozoficzną i teologiczną osoby. Z kolei ukazano realizację osoby w miłości-darze. To pozwoliło na analizę autorealizacji i autotranscendencji w obrazie chrześcijańskim. Na tym jakby tle zarysowano zasadnicze czynniki personalistyczne formacji. Osoba jest podmiotem i pierwszym przedmiotem formacji, która winna mieć charakter personalistyczny. Autor wskazał tu także na rolę „communio personarum” i integralność formacji (s. 42-99).

Rozdział trzeci poświęcony został formacji ku upodobnieniu się do Chrystusa, ku tożsamości i misji kapłańskiej. Formacja winna przede wszystkim prowadzić do upodobnienia się do Chrystusa. Autor pokazuje ten wymóg w nauczaniu św. Pawła oraz św. Tomasza z Akwinu. Ostatecznie Chrystus jako Dobry Pasterz jest modelem formacji kapłańskiej. W drugim aspekcie formacja winna uświadamiać dar powołania i udział w miłości trynitarniej. Tożsamość winna także mieć odniesienie chrystologiczne i eklezjalne. Wreszcie Autor omówił formację do misji kapłańskiej, która ma m.in. wyraz chrystologiczny i eklezjalny wraz z aplikacjami ku nowej ewangelizacji (s. 100-165).

Ostatni rozdział poświęcony został czterem wymiarom formacji kapłańskiej, szczególnie w aspekcie miłości-daru. Idzie tutaj o formację ludzką widzianą jako fundament dla każdej formacji kapłańskiej. Natomiast formacja duchowa widziana jest jako serce formacji kapłańskiej. Z kolei formacja intelektualna ukazana została jako ukierunkowanie ku miłości prawdy. Wreszcie Autor wskazał na formację duszpasterską (s.166-212).

W zakończeniu swej rozprawy ks. J. Bramorski przedstawił syntetycznie wyniki dokonanych analiz nad formacją kapłańską w perspektywie miłości-daru. Zaakcentował to co w nauczaniu kościelnym stanowi pewne novum a z drugiej strony trwałą wierność przekazowi prawd wiary w odniesieniu do formacji kapłańskiej. Jednocześnie także wskazuje, iż niezbędne są dalsze wielopłaszczyznowe badania tej problematyki (s. 213-226).

Zasługą Autora pozostaje fakt, iż jako pierwszy przybliżył w miarę całościowo opracowanie nauki „Pastores dabo vobis” na temat formacji kapłańskiej. Z podstawowej tezy teologicznej, a dotyczącej dynamiki perspektywy miłości-daru konstruuje ważny element antropologii teologicznej.

Autor akcentuje fakt, że - w nauczaniu Kościoła - formacja kapłańska ma zawsze szansę swego wydoskonalenia i rozwoju. Kapłan, jako osoba jest podmiotem i przedmiotem tych procesów. Ważnym jest zwrócenie uwagi na wnętrze kapłana, że musi on być formowany od wewnątrz, jakby odbudowany od środka, aby właściwie niósł dar powołania. To - w kategoriach antropologicznych - umiejętnie nawiązanie do perspektywy miłości-daru.

Liczne dokumenty Kościoła, a zwłaszcza nauczanie Jana Pawła II wyrażone w „Pastores dabo vobis”, dotyczące kapłaństwa są najlepszym dowodem aktualności poruszonego w niniejszej rozprawie tematu formacji kapłańskiej. Jest tym cenniejszym, iż wskazano na perspektywę miłości-daru. Autor podjął żywo dyskutowany problem: z jednej strony stała cała teologia kapłaństwa, widziana w jej rozwoju, a z drugiej wielość nowych zjawisk tak odnoszących się do człowieka jak i świata.

Słusznie zauważa Autor, że z opracowań poświęconych kapłaństwu nadal brakuje całościowego ujęcia formacji kapłańskiej w perspektywie miłości-daru. Obecność zaś tego tematu jest widoczna w nauczaniu kościelnym oraz wystąpieniach papieża Jana Pawła II, a zwłaszcza w Adhortacji „Pastores dabo vobis”.

Oprócz pewnego wymiaru teoretycznego ks. J. Bramorski nadaje swojej rozprawie pewien charakter posłania pastoralno-moralnego. Zamierzał on bowiem, żeby poruszane przez niego myśli - w oparciu przede wszystkim o „Pastores dabo vobis” - mogły pomóc w rozwiązywaniu doniosłych problemów formacji kapłańskiej.

Zaletą pracy ks. J. Bramorskiego są także zwięzłe podsumowania myśli, co ułatwia czytającemu przyswojenie sobie głównych treści prowadzonych analiz.

Prezentowana książka posiada wystarczające zaplecze bibliograficzne. Przypisy zamieszczone na każdej stronie są pewnym uzupełnieniem. Wątpliwości budzi jednak zestaw autorów umieszczonych w zbiorze „Padri della Chiesa”, gdyż jest to jednoznacznie określenie techniczne (s. 227-228). Należy docenić odwołania do literatury w języku polskim czy polskich autorów, ale wydaje się, iż rozprawa ta nie stała się szansą promocji polskich osiągnięć badawczych.

Należy jeszcze zauważyć, że Wydział Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego wydaje od 1949 r. „Roczniki Nauk Społecznych”, a nie „Roczniki Naukowo-Społeczne” (s. 84, 245). Zresztą istnieje wiele niedokładności, nieścisłości wręcz błędów w opisach bibliograficznych zamieszczonych w przypisach i bibliografii (s. 16, 42, 43, 240, 241, 245, 255, 256). Także w przypisach występują pozycje, których brak w wykazie bibliografii (s. 43).

W płaszczyźnie analitycznej po dość szerokim zaprezentowaniu filozoficznej koncepcji osoby (s. 43-51) stosunkowo za mało uwagi poświęcono jej teologicznej kon-

cepcji (s. 52-53). Być może wynika to z faktu, iż w innych częściach pracy znajdują się liczne treści dotyczące właśnie tego zagadnienia. Także sama perspektywa miłości-daru doszła do głosu wyraźnie dopiero w czwartym rozdziale pracy. Szkoda, iż nie wybrzmiała ona bardziej twórczo zwłaszcza w trzecim rozdziale.

Prezentowane studium ks. J. Bramorskiego wnosi niewątpliwie wkład w studium nad problematyką jednego z ważnych wycinków współczesnego teologicznomoralnego nauczania kościelnego odnoszącego się do kapłaństwa sakramentalnego.

Ks. Andrzej F. Dziuba

Mistyka drogą zjednoczenia z Bogiem, pr. zb., opr. merytoryczno-naukowe S. Urbański, red. M. Szymula, Warszawa 1999, ss. 311.

Na polskim rynku wydawniczym pojawia się coraz więcej książek posiadających w tytule słowo „Mistyka”. Wskazuje to na duże zainteresowanie jakim cieszą się zagadnienia związane z mistycznym doświadczeniem Boga. Rodzące się religijne potrzeby współczesnego człowieka wierzącego zyskały już określenie „przebudzenia mistycznego”. Wobec tych faktów truizmem byłoby przekonywanie, iż właściwe formowanie duchowej postawy chrześcijańskiej nie jest możliwe w oderwaniu od zagadnień związanych z życiem mistycznym. Niestety daje się zaobserwować wiele niepokojących zjawisk wynikających z mylnego pojmowania lub fałszywego rozumienia zagadnień mistyki. Współcześni chrześcijanie są narażeni na wiele fałszywych teorii i zachęcani do praktykowania obcych naszej religii praktyk mistyki Dalekiego Wschodu, jak również mistycyzmu wynikającego z mylnego rozumienia teorii mistyki chrześcijańskiej. Rodzi się więc potrzeba ukazania rzetelnych podstaw umożliwiających właściwe rozumienie mistyki chrześcijańskiej, poznania jej źródeł, głównych przedstawicieli oraz ukazania niebezpieczeństw mistyki fałszywej. Jednocześnie, dla polskiego czytelnika może być interesujące rodzime doświadczenie życia mistycznego jak również poznanie co na temat mistyki mają do powiedzenia współcześni polscy teolodzy duchowości. Naprzeciw tym potrzebom wychodzi Wydawnictwo ATK publikując książkę pt.: „Mistyka drogą zjednoczenia z Bogiem”. Jest to kolejny tom w serii wydawniczej ATK „Mistyka Polska”. Obecny 6. tom studiów prezentuje dorobek naukowy I Ogólnopolskiego Sympozjum Mistyki zorganizowanego przez Sekcję Teologii Duchowości Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, na której czele stoi ks. prof. dr hab. Stanisław Urbański. Obok dorobku sympozjalnego, prezentowane opracowanie zawiera prace badawcze polskich teologów duchowości, którzy podejmują naukową refleksję nad doświadczeniem życia mistycznego oraz jubileuszowe artykuły z okazji 10-lecia Sekcji Teologii Duchowości ATK.

Prezentowana książka zawiera trzy części. Pierwszą część omawianej pozycji otwiera praca o. prof. dr hab. Pawła Placyda Ogórka, kierownika Katedry Mistyki Chrześcijańskiej w Akademii Teologii Katolickiej pt.: „Mistyka. Zagrożenie czy rozwój życia duchowego?”. Autor na początku ukazuje problem fałszywego pojmowania mistyki. Powołując się na Tomasza Mertona dowodzi, iż jedynie prawdziwa mistyka to mistyka autentycznie religijna, która nie ma nic wspólnego z okultyzmem, magią, spirytyzmem czy magnetyzmem. Fałszywą mistykę nazywa dewiacją daru łaski pro-